

М.Г.Ступак,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

МЕТОДИ ПРОДУКТИВНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВНЗ

У статті розглядається використання таких методів продуктивного навчання іноземних мов, як когнітивні, креативні й організаційні. Автор детально описує класифікацію кожного методу продуктивного навчання, аналізує їх основну спрямованість та зміст.

The article deals with such productive methods of foreign-language study as cognitive, creative and organizational methods. The author gives a detailed description of their classification, analyzes the subject-matter and major trends of each productive method of study.

Альтернатива використання традиційних або нетрадиційних методів навчання іноземних мов у ВНЗ є однією з найголовніших проблем методики викладання. Загальна функція обох методів полягає у стимулюванні та спонуканні студентів до навчання.

На жаль, сучасне викладання іноземних мов має здебільшого штучно-навчальний характер через відсутність у студентів «природної потреби» у спілкуванні іноземними мовами. Найважливішим фактором, що стимулює процес спілкування іноземними мовами, є майстерність викладача ефективно інтегрувати на заняттях традиційні та нетрадиційні методи навчання [6, с.23].

До традиційних методів навчання відносять інформаційні, інформаційно-ілюстративні та проблемні методи навчання. До нетрадиційних методів навчання варто віднести метод опорних сигналів, комунікативний, адаптивний, евристичний методи, а також методи продуктивного навчання (когнітивні, креативні й організаційні).

Протягом останніх років саме методи продуктивного навчання є предметом наукових досліджень багатьох вчених з огляду на актуальність їхнього використання. Цим питанням займалися: Я.А.Пономарьов, А.М.Матюшкін, Г.І.Щукіна, Д.Б.Богоявленська, М.А.Холодна, В.А.Моляко, Н.Е.Воробйов тощо.

Метою даного дослідження є аналіз основної спрямованості та змісту методів продуктивного навчання іноземних мов у ВНЗ, тому основну увагу ми приділяємо когнітивним, креативним й організаційним методам.

Ефективне навчання повинно спрямовуватися на пізнання довкілля (когнітивні методи), створення певної «продукції»

(креативні методи), організацію навчального простору (організаційні методи) [2, с.48].

Когнітивні методи навчання, або методи навчального пізнання, розподіляються на: метод евристичного спостереження, метод порівнянь, метод фактів, метод досліджень, метод гіпотез, метод прогнозування, метод помилок та метод конструювання теорій. Стисло розглянемо кожен із перерахованих методів.

Метод евристичного спостереження. Спостереження як цілеспрямоване особистісне сприйняття студентом різноманітних об'єктів є підготовчим етапом у формуванні його теоретичних знань. Ступінь творчості студента під час спостереження визначається новизною отриманих результатів порівняно з тими, які він мав до цього часу.

Метою методу евристичного спостереження є навчання студентів здобувати та конструювати знання у процесі спостережень.

Метод порівнянь. Викладачі майже всіх дисциплін застосовують цей метод для порівняння:

- версій, запропонованих різними студентами;
- версій студентів щодо аналогів, сформульованих видатними вченими;
- різноманітних аналогів між собою.

Для засвоєння цього методу студентам пропонуються такі питання:

1. Що означає «порівняти»?
2. Чи завжди і все можна порівнювати?
3. Що не можна порівнювати?

Після того, як студенти дадуть відповіді на ці запитання, викладач пропонує їм зробити спробу порівняти те, чого порівнювати не можна.

Метод фактів. Даний метод вимагає послідовного розвитку пізнавальної діяльності студентів. Насамперед це стосується такого етапу пізнання, як пошук фактів. Досвід показує, що іноді студентам важко висловити іноземною мовою те, що вони бачать, чують та відчувають. Для розв'язання цієї проблеми студентам необхідно знайти факти, які пояснюють той чи інший процес. Наприклад, студенти повинні пояснити іноземною мовою процес продажу товарів чи обслуговування споживачів (у магазині, на базарі, в супермаркеті). У цьому випадку

викладачам доцільно запропонувати студентам розділитися на підгрупи та знайти факти, що стосуються цього процесу.

Метод досліджень. Даний метод передбачає вибір будь-якого об'єкта дослідження – природного, культурного, соціального, економічного тощо. Наприклад, студентам пропонується самостійно дослідити функціонування конкретного підприємства за таким планом:

1. Мета дослідження.
2. План роботи.
3. Факти про об'єкт.
4. Нові факти, отримані у процесі подальшого дослідження.
5. Питання та проблеми, що виникли, версії відповідей, гіпотези.
6. Рефлексійні міркування.
7. Отримані результати.
8. Висновки.

Послідовне виконання всіх перелічених пунктів дає кожному студенту можливість отримати власний результат. За допомогою систематичного повторення алгоритмічних етапів дослідження викладач допомагає студентам збільшити обсяг і якість такого результату [9, с.114].

Метод гіпотез. Студентам пропонується визначити варіанти відповідей на поставлене викладачем питання. Спочатку потрібно вибрати підстави для конструювання версій. Студенти формулюють вихідні позиції або висловлюють думки щодо поставленої проблеми, засвоюють різноплановий підхід до конструювання гіпотез. Після цього студенти намагаються вичерпно й чітко викласти варіанти своїх відповідей іноземною мовою. Метод гіпотез найчастіше використовується викладачами іноземних мов для вирішення певних прогностичних завдань типу «що буде, якщо ...».

Метод прогнозування. Цей метод стосується реального процесу або процесу, що планується. В цьому полягає різниця методу прогнозування від методу гіпотез. Наприклад, викладач іноземної мови пропонує студентам-економістам дослідити динаміку цін на певну групу товарів з урахуванням умов, що склалися на ринку. Студенти вивчають динаміку цін у магазинах, супермаркетах, універмагах тощо, знайомляться з попередніми цінами, наведеними у статистичних довідниках і

прайс-листах. Згідно з отриманими результатами та закономірностями, студенти прогнозують ціни на реальну перспективу. Через певний період часу прогноз порівнюється з реальними цінами, проводиться обговорення результатів і висновків.

Метод помилок. Цей метод передбачає зміну негативного ставлення до помилок, які повинні конструктивно аналізуватися студентами для поглиблення процесів навчання. Помилку доцільно розглядати як джерело протиріч, виняток з правил або джерело нових знань. Увага до помилок може бути актуалізована не тільки з метою її виправлення, але і для з'ясування причин її виникнення.

Пошук взаємозв'язків помилки з правильним рішенням стимулює евристичну діяльність студентів, веде їх до розуміння відносності будь-яких знань [7, с.80].

Метод конструювання теорій. Це метод теоретичного узагальнення завдання, виконаного студентами. Викладачі іноземних мов найчастіше пропонують студентам виконати таке завдання за наступною схемою:

1. Класифікація виявлення фактів за визначеними заздалегідь параметрами, наприклад: факти про структуру об'єкта, його функції, процеси, взаємозв'язки тощо.

2. Визначення спрямування пошуку фактів, наприклад, хронологічне спрямування (студенти послідовно фіксують та описують події), математичне спрямування (студенти досліджують кількісні характеристики об'єкта, його форми, пропорції), образне спрямування (студенти знаходять виразні словесні характеристики об'єкта, його символічні риси).

3. Формулювання питань, що стосуються найбільш примітних фактів, наприклад: «Чому послугу не можна побачити?»

Способи конструювання студентами теоретичної моделі визначаються викладачами іноземних мов залежно від теми, що вивчається.

Креативні методи навчання орієнтовані на творчу діяльність студентів. До креативних належать методи, які традиційно вважаються інтуїтивними, а саме: метод «придумування», метод «якби ...», метод «мозкового штурму», метод морфологічного аналізу та метод інверсії. Розглянемо перераховані методи дещо детальніше.

Метод «придумування». Це спосіб створення невідомого раніше студентам продукту за певних гіпотетичних обставин. Метод реалізується за допомогою таких прийомів:

Ї заміщення якостей одного об'єкта якостями іншого з метою створення нового об'єкта;

Ї пошук властивостей об'єкта в іншому середовищі;

Ї зміна елемента об'єкта, що вивчається, та опис властивостей нового об'єкта, який здобуто за результатами цієї зміни.

Метод «якби ...» Студентам пропонується уявити та описати, що відбудеться, якщо у світі (державі, компанії) щось зміниться, наприклад, в Україні знайдуть величезні запаси нафти, газу тощо. Викладачам іноземних мов доцільно використовувати саме цей метод під час вивчення теми «Умовний спосіб дієслова», яка вважається однією з найскладніших граматичних тем. Виконання таких завдань не тільки допоможе студентам закріпити новий матеріал, але й розвине їх здатність уявляти та краще розуміти певні явища та реалії.

Метод «мозкового штурму». Даний метод заохочує студентів пропонувати нові й оригінальні ідеї завдяки забороні на критичні зауваження з боку викладача чи інших членів групи на стадії генерації ідей, коли увага концентрується тільки на кількості ідей, а не на якості. Після стадії первинної генерації, запропоновані студентами ідеї можна згрупувати, оцінити та відкласти для подальшого вивчення ті ідеї, які здаються найбільш ефективними для вирішення конкретного завдання.

«Мозковий штурм» зазвичай допомагає студентам: 1) виявити всі можливі альтернативи, перш ніж приймати рішення; 2) розглянути різноманітні аспекти завдання, перш ніж спробувати його вирішити; 3) активізувати групове обговорення.

Якщо викладач збирається на занятті застосувати даний метод, він повинен чітко усвідомлювати, чому саме цей метод було обрано і яким чином втілити всі ідеї, які були запропоновані на стадії генерації.

Особливою перевагою цього методу є те, що ідеї, які виявилися не досить ефективними на завершальному етапі роботи, заносяться до «банку ідей», до якого завжди можна звернутися у майбутньому для вирішення якихось інших завдань.

Метод морфологічного аналізу. Цей метод іноді називають

методом багатомірних матриць. Основною метою даного методу є розробка студентами якоїсь нової ідеї відповідно до запропонованої викладачем матриці. Матриця містить повний перелік ознак даної ідеї (характеристики, процеси, параметри, критерії тощо). Отже, у процесі поєднання відомих та невідомих елементів, у студентів виникають нові, несподівані та оригінальні ідеї. Аналіз ознак та взаємозв'язків між різними комбінаціями елементів (структур, процесів, явищ тощо) застосовується як для виявлення проблем, так і для пошуку нових ідей.

Метод інверсії. Це метод, який орієнтується на пошук ідей у нових, несподіваних напрямках, здебільшого протилежних традиційним поглядам та переконанням. Характерними особливостями цього методу є: орієнтація на принцип дуалізму; розвиток діалектики мислення студентів; вплив на розвиток творчих здібностей.

Коли стереотипні прийоми виявляються марними, треба застосовувати принципово протилежні альтернативи рішення. Наприклад, студентам пропонується дослідити об'єкт із зовнішнього боку, проте шлях до вирішення завдання вони повинні знайти всередині об'єкта. Організаційні методи навчання включають такі методи, як: методи студентського планування, методи нормотворчості, методи самоорганізації навчання, метод рецензій, методи контролю та метод рефлексії.

Методи студентського планування. Студентам пропонується спланувати свою роботу з кожної дисципліни на певний період часу – тиждень, місяць, тримістер, навчальний рік. Кредитно-модульна система організації навчального процесу (КМСОНП) передбачає планування навчальної діяльності кожного студента з відповідними записами в його індивідуальному плані, який складається на кожний тримістер.

Методи нормотворчості. Розробка студентами норм індивідуальної й колективної діяльності вимагає застосування методологічних методів: рефлексії діяльності, визначення її елементів, встановлення суб'єктів діяльності та їх функціональних прав, формулювання правил та законів [1, с.292].

Прикладами нормотворчої діяльності студентів на заняттях з іноземної мови можуть бути самотійно або колективно розроблені етапи певної роботи, типу: «Етапи проведення

дослідження», «Етапи розв'язання кейсу», «Етапи виконання ІНДЗ» тощо.

Методи самоорганізації навчання. Дані методи включають:

Ї роботу з підручником, навчальним посібником, довідковою літературою, першоджерелами;

Ї наукові та творчі дослідження.

В умовах КМСОНП особливого значення набувають методи самоорганізації студентів щодо реалізації індивідуальних освітньо-професійних програм, їх координація з іншими програмами, корекція тощо.

Метод рецензій. Вміння студентів критично сприймати та аналізувати наукові роботи своїх колег є необхідними умовами самовизначення студентів.

Впровадженню методу рецензій у навчання передують підготовча робота, пов'язана зі складанням спеціальних опорних схем рецензій. Оцінки студентів та їх міркування заохочуються додатковими балами, що сприяє закріпленню позитивного ставлення до рецензій.

В умовах КМСОНП викладачам іноземних мов варто запропонувати студентам попереднє рецензування рефератів, статей, тез та ІНДЗ своїх колег. Аналіз студентських рецензій дозволяє встановити зворотній зв'язок зі студентами, здійснити діагностику їх знань та провести корекцію подальшого навчання [3, 4, 5].

Методи контролю. Особистісно-орієнтоване навчання, притаманне КМСОНП, змінює критерії оцінювання навчальної діяльності студентів. У традиційному навчанні здобутки студента оцінюються за ступенем їх наближення до запропонованого зразка, тобто, чим точніше студент виконує завдання, тим вище оцінка його навчальної діяльності.

В умовах КМСОНП діяльність студента повинна оцінюватися відповідно до самостійно проведеної науково-дослідної роботи, тобто, чим більше додаткових науково обґрунтованих фактів виявляє студент, тим вища оцінка продуктивності його навчання.

Метод рефлексії. Кожен студент повинен усвідомлювати результати навчання.

Організація усвідомлення студентами власної діяльності має два основних види:

1. Поточну рефлексію, що здійснюється під час навчального процесу.

2. Підсумкову рефлексію, яка логічно завершує період навчального процесу.

Поточна рефлексія виявляє методологічний каркас проведеної студентами роботи та на його основі продовжує навчальний процес [8, с.42].

Результатом поточної рефлексії може стати сконструйоване поняття, сформульоване протиріччя, певний функціональний зв'язок або закономірність тощо.

Форми, методи та зміст підсумкової рефлексії пов'язані з вимогами щодо викладання іноземних мов. Наприкінці кожного триместру або навчального року викладачам іноземних мов на занятті варто відвести трохи часу, щоб студенти отримали можливість здійснити рефлексію своєї діяльності, відповідаючи на запитання, типу:

1. Як я змінився за триместр?
2. Які мої найбільші здобутки?
3. У чому полягає моя найбільша проблема?
4. Чи є позитивні зміни у моїх знаннях?
5. Який матеріал я не опанував?

Синтез продуктивних методів навчання та вимог щодо навчання іноземних мов у ВНЗ дозволяє знайти шляхи як до вирішення традиційних завдань навчального процесу, так і до розвитку інтелектуального і творчого потенціалу студентів, що дозволяє зробити такі висновки:

1. Методи продуктивного навчання повинні бути різноманітними й обиратися індивідуально до кожної ситуації.

2. Як когнітивні, так і організаційні методи повинні використовуватись в органічній єдності з методами креативності.

3. В умовах КМСОНП проблема форм і методів продуктивного навчання іноземних мов у ВНЗ потребує більш ґрунтовного дослідження і розробки з боку науковців.

Список використаних джерел:

1. Бим И.Л. Методика обучения иностранным языкам. – М.: Высшая школа, 1991. – 319 с.
2. Гін А.О. Прийоми педагогічної техніки. Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Ідеальність. – Луганськ: Навчальна книга, 2004. – 275 с.
3. Гончаров С.М. Мистецтво викладання в кредитно-модульній системі організації навчального процесу: Монографія. – Рівне: НУВГП, 2006. – 312 с.

4. Гончаров С.М. Інтерактивні технології навчання в кредитно-модульній системі організації навчального процесу: Монографія. – Рівне: НУВГП, 2006. – С.52-54.
5. Ермоленко Л.П. Коммуникативний підхід к обучению английского языка в средней школе // Иностранные языки. – 2002. – № 3. – С.10-11.
6. Житник Б.О. Методичний порадник: форми і методи навчання. – Харків: Основа, 2005. – С.23.
7. Корнеева Л.И. Современные интерактивные методы обучения в системе повышения квалификации руководящих кадров в Германии: зарубежный опыт // Университетское управление: практика и анализ. – 2004. – № 4(32). – С.78-83.
8. Николаева С.Ю., Шерстюк О.М. Современные подходы к преподаванию иностранных языков // Иностранные языки. – 2002. – № 1. – С.39-46.
9. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. – М.: Народное образование, 1998. – 231 с.